

Pànic, pànic! — pànic, Pànic!

LLIBRES / NARRATIVA / 22 OCTUBRE, 2019

En *Joko celebra l'aniversari* (1969) es va publicar en plena efervescència del que es va conèixer com a *moviment Pànic*. Què era el «Pànic»? Deixem que Fernando Arrabal —cofundador, juntament amb Roland Topor i Alejandro Jodorowsky, del moviment— ens ho defineixi:

El pánico (nombre masculino) es una «manera de ser» presidida por la confusión, el humor, el terror, el azar y la euforia. Desde el punto de vista ético, el pánico tiene como base la exaltación de la moral en plural y desde el punto de vista filosófico, el axioma «la vida es memoria y el hombre es el azar». El pánico se realiza en la fiesta pánica. (*El Pánico*. Libros del Innombrable, 2008)

En aquest recull de textos sobre el Pànic que Arrabal va publicar l'any 1973 s'hi troben altres definicions, més o menys contradictòries i igualment inaferrables, del que significa aquest (anti)moviment. Si més no, llegint els textos de Roland Topor, veient les pel·lícules de Jodorowsky i llegint alguna cosa d'Arrabal, el combinat «confusió, humor, terror, atzar i eufòria» acostuma a funcionar. Si heu vist *The Holy Mountain* (1973), de Jodorowsky, us en fareu una idea molt aproximada, del Pànic: quan la vam veure a casa fa alguns anys vam quedar amb un pam de nas i l'estupor encara ens dura.

El Pànic, doncs, és una mena de moviment d'inspiració surrealista que, pel que fa a Roland

Topor —escritor, dibuixant, pintor, director, etc.— es tradueix en una estètica del grotesc, de l'absurd i de l'horror quotidià i l'humor càustic. Topor no és tan taxatiu a l'hora de definir el Pànic; diu que «está muy extendido. No hay en él la menor lógica, sólo mitología, mentira, viento, cosas que no pueden apropiarse»; «la paranoia precisamente es el... Pánico», «Todo cuanto puede decirse de mí resulta... Pánico», «La mentira es... Pánico», «Ser deshonesto es... Pánico».¹ En un altre text dins d'aquest recull d'Arrabal, «Memento mínimo Pánico» (1965), Topor fa afirmacions com ara que la moral i les lleis s'han creat per alienar els individus, perquè «la raó sempre és la dels altres» perquè, així, l'individu accepti la voluntat aliena. Topor afirma que entre individus és impossible la comunicació, i que aquesta es fa per mitjà de la societat, que prohibeix la individualitat i només accepta l'individu social alienat: «sobreviure, en això consisteix l'única rebel·lió individual». Per fer-ho, l'individu ha de dissimular, ser hipòcrita, mentir: «defectes» estigmatitzats per la moral.

Les històries de Topor acostumen a originar-se en situacions més o menys quotidianes: per exemple, un individu que lloga un pis nou a la ciutat a *Le Locataire chimérique* (1964) o bona part dels contes de *Four Roses for Lucienne* (1967). Tanmateix, de seguida comencen a aparèixer elements estranys, il·lògics, fantàstics, que creen, subrepticiament o violentament, una atmosfera opressiva o irreal, inversemblant i angoixant. Aquesta situació sovint condueix a la dissolució de la identitat dels personatges i a la mort, o de vegades a una situació final inesperada, com en un acudit macabre. Els agents que produeixen el procés de degeneració física i psicològica solen ser socials; la societat, doncs, és percebuda per Topor com a altament hostil a l'individu. A *Le Locataire chimérique*, per exemple, és el veïnat qui, en una mena de conxorxa tàcita, va agredint l'inquilí fins a la seva ensulsiada física i sobretot psicològica.

Vegem, però, què passa a *Joko celebra l'aniversari. Joko...* comença com a literatura de l'absurd: un dia, els treballadors es troben, de cop i volta, uns congressistes estrangers que han arribat a la ciutat, i els porten a collibè com si fossin bèsties de càrrega per fer-los de taxi. En Joko, que d'entrada s'hi nega, s'hi acaba avenint per la pressió social: tots els seus companys ho fan i en treuen rèdits econòmics i en espècies. Però no és tan senzill: en Joko havia estat massa brusc negant-se a portar els estrangers, i ara ha d'humiliar-se encara més per recuperar-ne el favor. Quan per fi les coses sembla que rutllen, de sobte tot es torça: els congressistes s'installen a casa seva —on viu amb els pares i les dues germanes, que el tracten amb una mena de veneració ridícula—, i ràpidament l'absurd esdevé un relat d'horror angoixant. D'aquí fins al final del llibre, en Joko intentarà desprendre's de l'opressió que exerceixen els congressistes a casa seva, en la seva família i dins seu, en el seu propi cos i en el seu cervell. Espòiler —ara que es pot dir—: no acaba bé.

D'entrada, l'humor absurd de *Joko...* provocava un somriure amarg: l'abús i la dominació social són caricaturitzats en escenes divertides, però alhora molt humiliants. Aquest humor càustic es va envoltant progressivament d'un clima altament tòxic. La submissió mental de l'individu i estructural de la classe obrera es tradueixen, en Joko, en una dependència física: els congressistes es queden enganxats al seu cos. El *body horror* i el terror

psicològic, elements característics de l'obra de Topor, en aquesta part de la *nouvelle* són asfixiants; les situacions són tan angoixants que costa de passar de pàgina; les escenes al lavabo són d'un horror molt vívid, d'aquelles difícils d'oblidar. Finalment, l'opressió física esdevé totalment mental: els congressistes habiten literalment al seu cap. D'aquesta manera es tanca el correlat: les petites renúncies a la llibertat individual, motivades per la pressió social i laboral —podríem dir per la societat capitalista liberal—, dilueixen tant la identitat i la voluntat de Joko que acaba comportant-se com un esclau i un titella; com un posseït. Quan sembla que ha aconseguit trencar aquestes cadenes, unes de més potents encara resten: és la submissió mental, els processos psicològics adquirits conscientment o inconscient.

Joko... és un llibre que deixa molt mal regust de boca, una desesperança profunda, és una mena de crit d'angoixa tan agònic que surt esgargamellat, afònic. L'edició d'Extinció pot induir a equívocs: la portada tan acolorida, el format tirant a quadrangular, els dibuixos i coloraines, el mateix títol —*En Joko celebra l'aniversari*—, podrien fer passar el volum per literatura infantil o juvenil a algun pare o mare badoc o badoca. Pobre nen (o nena) que l'acabés llegint.

Topor parla d'individus que volen aferrar-se a la seva voluntat, però que els és impossible i que, en la lluita per la supervivència individual, sempre perden. Els escenaris són irreal, sovint amb elements fantàstics, amb aires de distopia social. La irrupció inopinada d'algun esdeveniment extraordinari destarota l'equilibri de l'individu amb el seu entorn —amics, família, societat en general—, que resta a la deriva, negant-se en un absurd implacable, tràgic. Així, abans de desaparèixer, l'individu pot veure, cara a cara, horroritzat, el buit i el no-res.

És curiós que el nom del moviment Pànic ens remeti a una altra editorial petita, Pànic Editors, nascuda també fa poc i que ha publicat o publicarà imminentment Nerval, Huysmans i Blake. Per la seva banda, Extinció Edicions, a més de Topor, ha editat una antologia de textos de Daniil Kharms, de qui Edicions de 1984 també va publicar un altre recull fa uns anys. Kharms és un autor també en la línia de l'absurd i de la denúncia social, en aquest cas soviètica, cosa que li va valdre un bitllet gratuït cap a un psiquiàtric, on va morir de fam durant el setge de Leningrad. Tant la línia d'Extinció com la de Pànic semblen força interessants i contribueixen a poblar l'oferta en català de traduccions d'autors oblidats o amb edicions antigues de l'ombrívola zona maleïda, que altres editorials independents ja fa algun temps que han investigat, i de la qual cosa ens n'alegrem amb gran gaubança.

Finalment, potser algú es demana quin és aquest aniversari que celebra en Joko. Al començament del llibre, en Joko celebra que fa dos anys que treballa al dipòsit del senyor Borota. Al final del llibre, tanmateix, en Joko celebra l'aniversari de la seva mort. Un llibre que és tot alegria.

1. Topor, Roland. «¿Qué es el... pánico?». Dins: *El Pánico*, op. cit.

ETIQUETES:

ALEJANDRO JODOROWSKI

EN JOKO CELEBRA L'ANIVERSARI

EXTINCIÓ EDICIONS

FERNANDO ARRABAL

FOUR ROSES FOR LUCIENNE

LE LOCATAIRE CHIMÉRIQUE

PÀNIC

ROLAND TOPOR

THE HOLY MOUNTAIN

JOSEP SANTACREU | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Esplugues de Llobregat, 1984). És llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració i en Filologia Catalana, té el Postgrau de Correcció i Qualitat Lingüística i està mirant d'acabar el Màster d'Estudis Avancats en Llengua i Literatura Catalana, tot a la UAB. També li agraden els castells i la cervesa.

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

[Política de privacitat](#)
[Copyleft](#)

© LA LECTORA 2018